

KRIGSBARNEN

tragedi med ljusa inslag

För någon månad sedan, innan fjolåret byttes i det nya, hade vi kunnat fira 40-årsjubileum till minne av världshistoriens största barnförflyttning, från Finland till Sverige och Danmark. Anita von Martens har fördjupat sig i ämnet och intervjuat några sk. krigsbarn.

Mellan åren 1939 och 1946 evakuerades "finlandsbarnen" undan krig och umbäranden härhemma till trygga grannländer. Sammanlagt var barnen över 70.000. De flesta kom tillbaka hem. Ett 1000-

tal stannade kvar i Sverige. För att kunna begränsa ett synnerligen vidlyftigt material skall vi koncentrera hänselserna i denna artikel kring Sverige-evakueringen. Omständigheterna kring barnförflyttningen var likartade, oberoende av till vilket land barnen fördes.

Hela evakueringen omspänner ett så dramatiskt skeende, som grep djupare in i barnens liv än man kunnat ana, att det förefaller viktigt att återkalla något av detta i minnet. Inte minst som nyare generationer egentligen ingen uppfattning har om det hela, knappast ens vet om det. Men också mot bakgrunden av vår tids flyktingverksamhet, till vilken paralleller kan dras, kan det vara av

betydelse att ta del av både den problematik och de positiva företeelser man många år efter det barnförflyttningen slutförts forskat i och kommit underfund med.

Det hela började 30. november 1939 då kriget mellan Sovjet och Finland bröt ut. Vi behöver inte orda om den ångest och brist på förnödenheter ett krig innebär för ett land. Vi vet dethär. Och vi vet också att oron för hur det skall gå för barnen kanske är den största.

I Sverige reagerade man så spontant på det som hänt, under devisen: *Finlands sak är vår sak*, att man redan dagen efter krigsutbrottet drog i gång hjälporganisationer på bred front. Denna verksamhet kan enklast

sammanfattas under Centrala finlandshjälpen och hjälpkommittén för Finlands barn. I Finland bildades Socialministeriets barnförflyttningskommitté och så satte evakueringen av Finlands barn till Sverige igång. Inom mindre än två månader hade över 15.000 svenska hem anmält sej villiga att ta emot finska barn. Och i Finland såg man bara ingen annan utväg att skydda och rädda småbarnsgenerationen undan krigets fasor än att sända dem till Sverige. Barnen som evakuerades var i åldern från spädbarn till 10 år.

Strapatsrika barntransporter

Ett hundratal frivilliga kvinnor

← Jag vet inte om trängseln, luften eller den tjocka luften var värst nere i båtens lastrum, säger Anna-Ulla Grahn-Wallen, som syns mitt på bilden.

anmälde sej att ta hand om barntransporterna. Chef för transporterna blev **Mary Lavinus**. Transporterna skedde delvis med tåg, genom Finland upp till Haparanda och så den långa vägen ner genom Sverige, delvis med båt, vars lastrum fylldes av gråtande, ner-kissade barn.

Om transporterna berättar **Anna-Ulla Grahn-Wallen**, som var med om 61 barnflyttningar, både tur och retur: – Barnen var fruktansvärt oroliga och grät förtvivlat. Det var hemskt att nästan bruka våld för att få dem instuvade i tågen. Och inte var de ju säkra där heller. Det hände ett tåg blev bombarderade och flera barn omkom.

Inte heller var det precis upplyftande att klämma ihop barnen på s.k. "lavor" i båtarnas lastrum. Luften var tjock, det fanns bara kallt vatten att tvätta barnens "nersläppta" byxor i och natten igenom var det någon som grät efter mamma. Desto underbarare var det att komma till Sverige, nästan som ett himmelrike, med tända lampor och glada, avslappnade

Tryggt förankrad mellan sin tant Zora t.h. och grannfrun beser lilla Valma Eskilstuna, som skulle bli hennes evakueringsort i ca. halvannat år.

Utanför Tullskolan i Karlskrona poserar Maj-Britt Anderssons skolklass. Lägga märke till den tidstypiska klädseln, som inte uppvisar ett spår av jeans-eller annan märkesjakt. Och så handarbetspåsarna!

männskor som tog emot. Men de barn som var för små att förstå var enbart skrämde och storögt undrande.

Dendär väljer jag

Kanske jag här kan tala om att uppgifterna jag kommer med inte är mina egna, utan hämtade ur olika böcker och rikssvenska dagstidningar från den tiden. Bland böckerna har *Med*

40.000 finska barn i Sverige, utgiven av Finlandia presstjänst och *Det får inte hända igen*, skriven av journalisten **Annu Edvardsen**, givit det mesta materialet.

Om urvalsprocessen berättar Annu Edvardsen, vars bok vi senare skall presentera närmare, att den var en skärseld för den som blev sist kvar. De som ville ta emot finska barn fick välja ut dem ur den stora skaran på uppsamlingsplatserna och de flesta ville ha små, nätta flickbarn. En svensk fosterpappa berättar:

"Då jag kom till samlingslokalen i byn fanns bara en pojke kvar. Jag såg hur underläppen darrade på honom och hur han skräckslagen sneglade under lugg på alla människorna i lokalen. Det var han som blev vår pojke."

Det slutade i alla fall väl för den pojken, men knappast skulle vi kunna tänka oss en sådan urvalsprocess idag. Och att det gick väl för det större flertalet vittnar många omsorger om. Önskan att hjälpa levde uppriktig både i koja och slott. Och där barnen inrymdes i barnhem, ofta inredda i vackra herrgårdar, såg man till att personalen i möjligaste mån var finskspråkig och kändes trygg och barnens skolundervisning skedde på finska, för att barnen skulle få behålla sin viktigaste identitet, sitt modersmål. Och väl inne på kapitlet slott kan vi konstatera, att prins Wilhelm, prinsessan Sibylla och kron-

prinsessan Louise alla hade iklätt sej inte bara det ekonomiska ansvaret för en hel massa barn, utan att de också uppehöll en varm och personlig kontakt med dem och ofta besökte de hem de inrett åt dem i närheten av slotten.

Sverige lyckan

– Sverige var lyckan för mej. Sånär säger **Valma Silván**, lovisamamma med tvillingspojkar. Hon kom från en harmonisk familj och ett vackert hem i Finland till en ensamstående äldre dam, tant Zora, i Eskilstuna. Och hon tillägger:

– Jag tror att allt det vackraste jag kan har jag lärt mej i Sverige.

Och hon är speciellt tacksam för att hon fick en så god inblick i svensk vardag och umgängesstil. Det är sånt som bildar bro över landsgränser, säger hon. Och hon är också tacksam över att tant Zora var klok nog att alltid låta henne minnas att hennes riktiga hem var i Finland och dit skulle hon återvända. Ännu idag har Valma Silván god kontakt med sina sverigevänner. Och hon sekunderas ivrigt av lovisabon **Harriet Toivari**, som berättar, att hon helst hade velat bränna brevet som kom en dag och talade om att hon skulle hem tillbaka. Så stor var kontrasten mellan tryggheten i Sverige och det hon upplevt av bombanfall och ständiga alarm här hemma.

Med namnlapp kring halsen. Destinationen tillsvidare okänd. (Ur Anna-Ulla Grah-Wallens fotosamling).

slut på både sej och barnen.

Alla intervjuer som återges i hennes bok är självfallet anonymt givna. Berättelserna om de tragedier som utspelades då föräldrar betraktade sina barn som vanartiga för att de vägrade att tala sitt "modersmål" och skickade dem till uppfostringsanstalter eller piskade upp den tills de "mjuknat" är förfärande. Likaså relaterandet av skuld känslorna, som föddes då syskonen skildes åt trots att man lovat mor att ta hand om småsyskonen och trots det att finska staten önskat att så inte skulle ske.

Annu Edvardsen fick motta berättelser om en inre låsning, som ledde till stumhet för att man i skolan i Sverige mobbades för sitt galna språk, sitt modersmål, det emotionella språket. Ett problem som ganska säkert möter dagens invandrarbarn. Vem garanterar att mottagarlandet är "ett söndagsland?". Och Annu Edvardsen skrev sin bok inte minst med tanke på att vi idag borde veta mera om grundtrygghet för att inte göra samma fel och missstag med just dagens flyktingar.

Mot bakgrunden av allt detta frågar man sej: Hade Finland något annat alternativ den gången för ca. 40 år sen? Sähär säger en av Annu Edvardsen intervjuad mor:

– Hela idén med barntransporten var vansinnig. Det blev så hemskt många tragedier. Det hade varit bättre om pengarna som Sverige satsade hade använts till någon barnby i Österbotten, där också mödrarna hade kunnat vara med, eller åtminstone haft en möjlighet att hälsa på sina ungar. Den goda svenska maten hade barnen lika bra kunnat få där.

Ja det är lätt att vara efterklok. Men då, 1939, var känslan av att nöden inte hade någon lag överväldigande. Nu efteråt vet vi, att t.o.m. hjälpaktioner kan vara på både gott och ont, samtidigt som vi aldrig skall ens för ett ögonblick nedvärdera den storartade hjälpberedskapen i Sverige och Danmark – En omsorg som fortsatte ännu långt efter det hela barnförflyttningen slutförts, i form av gåvoförsändelser och vänkontakter.

Svårare var det för **Maj-Britt Andersson**, också hon lovisabo. (Varför skulle man som lovisabo gå över ån efter vatten då "intervjuoffen" finns inom nära räckhåll?). Maj-Britt kom till en familj med vuxna barn, där mor i huset var så kunnig och duktig i allt, att Maj-Britts krav på sin egen duktighet blev henne övermäktiga, inte minst som man lät henne förstå hur tack-sam hon borde vara för att hon fått komma. Eftersom hennes brev hem alltid censurerades kunde hon inte tala om hur hon hade det. Tills hon en dag fick föra brevet till posten själv och tvärs över det slutna kuvertet skrev: *Jag vill hem.*

Det får inte hända igen

Vi låter ännu en gång Anna-Ulla Grah-Wallen från Kulla gård komma till tals.

– Det olyckliga var ju att en stor del av barnen fick åka av och an tre, fyra gånger, säger hon, dels efter mellanfreden, dels p.g.a. att de var skolpliktiga och Finland ville ha hem sin barn, liksom också många föräldrar. Men det gick inte för att

läget var så instabilt. Och hemskt var det ju att föra barn t.ex. tillbaka till Karelen, som var krigshärjat och dessutom under fortgående krig. Svårt var det också att se hur totalt främmande barnen blivit för sina föräldrar, som de inte ens kunde tala med. De hade glömt finskan totalt.

Bl.a. sånär problem tar Annu Edvardsen upp i sin bok. Det får inte hända igen. Den kom ut 1977 och väckte mycket blandade känslor. Då Annu Edvardsen skulle påbörja sin bok utgick hon ifrån att den stora, positiva önskan svenskarna hade att ge de små en lugn och harmonisk uppväxt skulle resultera i en positiv bok. Så började hon sitt av-och-an-resande, mellan Sverige och Finland. Hon var själv ett finlandsbarn som stannat i Sverige och hon intervjuade nu hundratals personer som varit krigsbarn

och som nu var i 40-årsåldern.

Vad hon fann var skrämmande. Rotlöshet som resulterat i kapsejsade äktenskap, bristande självkänsla, kontaktlöshet och en inre, oförklarlig otrygghet, hos det stora flertalet av de intervjuade. Hon fick uppleva berättelser om skrämmande svekkänslor, för att man då man sändes iväg var för liten för att förstå varför just jag skulle skickas bort, då syskonen fick stanna hos mor. Och hur kunde föräldrarna i Sverige, som man upplevde som de enda riktiga, gå med på att efter många års vistelse skicka hem en till två vilt främmande människor, som också kallades deras föräldrar. Annu Edvardsen fick höra berättelser om avsked som varit så upprivande, att barn begått självmord, men också om föräldrar som inte hade resurser att ta hem barnen den gången Finland krävde det, utan gjorde

Med denna vackra medalj tackade Finland alla dem som tagit emot finlandsbarn under världshistoriens största barnförflyttning åren 1939–1946. Texten översättning: "Finland minns er humana välgärning."

